

BÖLGESEL GELİŞME VE YENİLİKLER

Neşe KUMRAL (*)

ÖZET

Schumpeter kapitalizmin doğup gelişmesini, girişimci ve yaptığı yenilikler ile açıklamaktadır. Onun bu görüşleri bölgesel teorilere de ışık tutmuştur. Özellikle dengesiz büyüme düşüncesine dayalı bölgesel teorilerde mekan olarak metropoller, faaliyet olarak ise yeniliklerin yaratılması ve yayılması, bölgesel gelişme sürecinin en dinamik unsurları olarak kabul edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen makro ekonomik büyüme ve kalkınma teorilerinin, bölgesel teorilerin gelişmesinde önemli etkisi olmuştur.

Bu alanda ilk önce bölgesel büyüme modellerinin geliştirildiği görülmektedir. Makro ekonomik büyüme modellerinin bölgeye uyarlanmasıyla elde edilen bölgesel büyüme modellerine ilişkin ilk örnekler, bölgesel ihracat modelleri ve bölgesel yatırım modelleridir. Bu arada Harrod-Domar tipi modeller de bölgesel büyüme modeli olarak geliştirilmiştir. Benzer şekilde neo-klasik modellerinde bölgeye uyarlandığı görülmektedir (Erkan, 1987, s.2).

Ancak neo-klasiklerin öne sürdükleri varsayımlar, bölgesel düzeydeki analizler için uygun değildir. Örneğin tam istihdam varsayılmaktadır. Oysa ki bölgesel sorunlar önemli ölçüde, bölgelerarasındaki kaynak kullanım derecelerindeki (özellikle işgücü) farklılıklardan doğmaktadır. Benzer durum rekabet varsayımı için de geçerlidir (örneğin ulaşım giderleri rekabeti sınırlamaktadır). Oligopol, monopol ya da monopol'lü rekabet piyasaları, bölgesel analizler için daha uygundur.

Diğer yandan bölgesel ekonomilerde, yığılma ekonomileri şehirleşme, ulaşım giderleri, metropol-bölge ilişkileri, kuruluş yeri kararları çok önemlidir. Oysa ki bunların hiçbiri neo-klasik modellerde yer almamıştır. Bu modeller bölgelerarası faktör hareketlerini çok önem verirken, yeniliklerin bölgelerarasında yayılmasına ve teknolojik gelişmeye çok az önem vermişlerdir (Richardson, 1973, s.23).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen bir diğer teori kutuplaşmış gelişme teorisidir. Bu teorisinin gelişmesini sağlayan ilk çalışmalar, Fransız iktisatçı Perroux tarafından başlatılmıştır. Perroux 1955 yılında yazdığı bir makalede ilk kez büyüme kutbu kavramını kullanmıştır. Perroux'a göre kalkınma her yerde ve birden görülmemektedir. Kalkınma belirli noktalarda farklı yoğunluklarda görülmekte ve çeşitli kanallardan yayılarak tüm ekonomi

(*) Arş.Gör.D.E.Ü.İ.İ.B.F. İktisat Bölümü.

üzerinde etkisini göstermektedir. Bu açıdan büyüme kutbu teorisi, eşitsizlik sorununu ulusal düzeyden bölgesel düzeye indirgemektedir (Alonso, 1968, s. 2).

Bu teori, üretimin ve toplam gelirin arttırılması üzerine yoğunlaşmış ekonomik büyüme teorisinden farklı olarak, gerek ekonomik gerekse de sosyal ve kurumsal sistemlerdeki yapısal değişim sürecini açıklamaya çalışmaktadır. Perroux'un çıkış noktası, ekonomik gelişmenin nasıl sağlanabileceği sorusudur. Bu gelişimi ya da yapısal değişimi sağlamada en önemli rol ise egemen ekonomik birimlere düşmektedir. Bu ekonomik birimlere iki kavramla açıklık getirmektedir. Birincisi itici (lider) güce sahip firma ya da endüstri, ikincisi ise anahtar firma ya da endüstridir. Bir endüstri üretimi arttırdığı zaman diğer endüstrilerde de üretim artışına yol açıyorsa bu endüstri itici endüstri olmaktadır. Eğer bu teşvik edilen üretimdeki büyüme (diğer endüstrilerdeki üretim artışı), itici endüstrinin büyüme hızından daha büyük ise bu itici endüstri aynı zamanda anahtar endüstri de olmaktadır (Perroux, 1970, s.92).

1950'li yılların ortalarında Fransa'da Perroux bu katkıları yaparken ABD'de Isard ve arkadaşları da analitik ve ekonomik planlama araçları olarak, sanayi komplekslerinin kalkınması konusunda katkılarda bulunmuşlardır. Ancak Isard'ın en önemli katkısı, 1960'larda bölgesel analiz için yaptığı girdi-çıkırt tekniklerini geliştirmesi ile olmuştur. ABD'de büyüme kutbu kavramını Perroux ile benzer şekilde kabul eden ilk iktisatçılardan biri Hirschman olmuştur. Bu iktisatçı 1958 yılında basılan "The Strategy of Economic Development" adlı kitabında, kalkınma teorisi ile ilgili görüşlerinin Perroux, Svernilson ve Feller ile olan yakınlığından söz etmiştir. Hirschman dengesiz büyüme konusuna ve ekonomik kalkınma stratejisinde ileri ve geri bağlantıları gösteren tablolara çok önem vermektedir. Aralarındaki tamamlayıcılık ilişkilerinin güçlü olduğu endüstrilere "master endüstri" demektedir. Bu kavram Perroux'un anahtar endüstri kavramına çok yakındır. Perroux, büyüme kutbu kavramını geliştirirken, mekansal boyut üzerinde pek durmamıştır. Gelişmenin mekansal toplulaşması (yığılımı) kavramı net değildir. Buna karşılık Hirschman, itici sanayilerin yerel kombinasyonlarının mekansal yığılımına önem vermektedir. Hirschman, bir ülkenin farklı yörelerindeki ekonomik büyümenin farklı karakterde gerçekleşmesinden söz ederek, büyüme kutbu kavramına mekansal boyutu getirmiştir. Ona göre ülkeler arasında ve bölgeler arasında görülen farklılıklar büyümenin kaçınılmaz bir koşuludur (Hirschman, 1975, ss. 98_119). xPerroux' dan etkilenen ve onun düşüncelerine katkıda bulunan bir diğer ekonomist ise Boudeville'dir. Düşünür coğrafi boyutu derinlemesine analiz ederek, büyüme kutbu teorisini zenginleştirmiştir. Her iki teoride, zaman boyutunu dikkate alarak zamansal ilişkilere önem verdiği için, dinamik teorilerdir (Hermansen, 1972, s. 161).

Boudeville ekonomik mekan ve bölgeyi, homojen, heterojen plan mekan ve bölge olmak üzere üçe ayırmaktadır. Bir bölgenin homojen olup olmadığına önceden belirlenmiş ölçütlere göre karar verilmektedir. Bu ölçütler coğrafi,

ekonomik, sosyal veya kurumsal türden olabilmektedir. Bu yaklaşımdan bölge içi ve bölgelerarası ekonomik ilişkilerin mekan boyutuna pek önem verilmemektedir. Bu nedenle daha çok mekansal olmayan teknikler kullanan bölgesel makro ekonomistler ile neo-klasik ekonomistlerin analiz aracı olma niteliğindedir. Bölgenin çeşitli merkezlerinde gelişme farklılıklarının olabileceğini kabul etmek yerine, bölgenin bir bütün olarak büyüdüğünü veya geri kaldığını varsaymaktadırlar. Bu durumda bölgelerarasında ortaya çıkan engellerde (örneğin taşıma giderleri) analiz dışı bırakılmaktadır.

Heterojen ya da kutup bölge yaklaşımında ise, mekan boyutu dikkate alınmakta kuruluş ve yerleşim yerlerinin mekanda tekdüze olmayıp belli bölgelerde yığılma eğiliminde olduğu kabul edilmektedir. Bu durumda mekanda ya da bölgede hiyerarşik bir yapı oluşmakta, merkez ve çevresi arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir.

Plan bölge yaklaşımı ise, bölgesel ekonomi politikası kararlarının uygulanabilmesini sağlayan bir araç görünümündedir. Plan bölgenin sınırları, ekonomik ölçütler ile ülkenin politik idari yapısı gözönüne alınarak belirlenmektedir. Plan bölge yaklaşımı, idari birimlerce toplanmış olan verilerin, bölgesel karar ve uygulamalarda kullanılabilmesi olanağını sağ'amaktadır. Bu nedenle de ekonomi politikası uygulamalarını kolaylaştırmaktadır (Richardson, 1978, ss. 19-20).

Bölgesel gelişmeyi makro açıdan ele alan bu iki teorik yaklaşımın dışında, Hüsnü Erkan tarafından geliştirilmiş bulunan entegre bölgesel gelişme yaklaşımı bulunmaktadır. Kümülatif nedensellik ilişkiler sistemini teorik analiz aracı olarak kullanan bu yaklaşımda sosyo-ekonomik bölgesel gelişme süreci, ekonomik sürecin doğrudan karlılığa yönelik üst yapı faaliyetleri ile bunların varlığı için ön koşul oluşturan, doğal, maddi, personel ve kurumsal alt yapı arasındaki karşılıklı ilişkiler ve bunların yarattığı alt süreçler bütünü içinde ele alınmaktadır. Bölgesel gelişmenin başlaması ve süreklilik kazanması yeterli alt ve üstyapı donatımları ile bu alanlarda yeterli yatırımların yapılmasına bağlı olmaktadır.

Bölgesel gelişme süreci içerisinde zaman ve mekan boyutu açısından farklılaşma olmaktadır. Bölgelerin alt ve üst yapı donatımlarına bağlı olarak nüfus ve ekonomik faaliyetin mekan ve zaman içinde farklılaşması ile birlikte ortaya çıkan şehirselleşme merkezleri ile bunlar arasındaki etkileşim, bölgesel gelişme sürecinin dinamiğini oluşturmaktadır.

Sözkonusu bu dinamik süreç içerisinde, çeşitli alt süreçler ortaya çıkmaktadır. Bunlar ekonomik faaliyetin bütünleşmesi, yayılması ve yoğunlaşması, yığılma ekonomileri, sanayileşme, şehirleşme, bilgi yenilikler ve bunların yayılması şeklindedir. Bölgelerin farklı alt ve üstyapı donatımlarına sahip olması, ekonomik faaliyetin bütünleşme, yayılma ve yoğunlaşma süreçlerinin bölgeden bölgeye farklı olmasına yol açmaktadır.

Özet olarak H. Erkan'ın bu yaklaşımına göre, bölgesel gelişme sürecinin zaman boyutu açısından dinamiği alt ve üstyapı donatımı ve ikisi arasındaki ilişkiden doğan alt süreçlerin mekan içindeki etkileşimine dayanmaktadır. Mekan boyutu açısından dinamiği ise şehirselleşme merkezleri yada metropollerle dayanmaktadır. Ayrıca bir yandan ekonominin tarım, sanayi ve hizmetler gibi temel sektörlerindeki yapısal gelişmeler alt ve üstyapı donatımındaki birikime bağlı olarak açıklanırken, diğer yandan mekanda oluşan kentsel hiyerarşi içindeki mekansal yapıların yaratıldığı etkileşim dikkate alınmaktadır (Erkan, 1987, ss. 61-161).

Kısaca belirtmeye çalışırsak, temelde dengesiz büyüme modeline dayalı kutuplaşmış bölgesel gelişme teorileri, Perroux' un 1940' lı yılların ortalarında geliştirdiği ve ona çok ün sağlayan büyüme kutbu kavramıyla birlikte doğmuştur. Perroux' un ele aldığı şekilde soyut bir mekanla ilişkili olup coğrafik bir boyutu olmayan büyüme kutbu kavramı, bölgesel iktisatçılar tarafından değerlendirilerek yorumlanmış ve coğrafik boyutu da içeren büyüme merkezi kavramı ortaya atılmıştır (Stucley, 1975,s.90). Yine bu kavramdan yola çıkarak bölgesel gelişme süreci Friedmann tarafından merkez-çevre modeli, Richardson tarafından ise şehirleşme modeli ile açıklanmaya çalışılmıştır. Her iki yaklaşım da şehirler yada merkez olarak kabul edilen şehir hiyerarşisinin en üstünde yer alan metropoller, bölgesel gelişme sürecinin dinamik unsurları olarak kabul edilmekte fakat bu yığılma merkezlerinin nasıl oluştuğu açıklanmamaktadır (Erkan, 1987, s.202). Entegre bölgesel gelişme yaklaşımı da metropollerini bölgesel gelişmenin dinamik unsuru olarak görmekte fakat diğer modellerden farklı olarak metropollerin oluşması ve gelişmesinde etkili olan unsurları alt ve üstyapı donatımı ve bunlar arasındaki ilişkiden doğan alt süreçler ile açıklamaktadır.

Metropollerini bölgesel gelişmenin dinamik unsuru yapan en önemli özelliklerinden biri, yenilik merkezleri olmalarıdır. Metropollerde yeniliklerin önemi konusu, bir çok bilim adamı tarafından incelenmiştir.

Schumpeter kapitalizmin doğup gelişmesi sürecini yenilikler ile açıklamaktadır. Dalgalar halinde yayılacak olan yenilikler ile eski sanayi yapıları ve malların yerini yenileri alacak ve bu şekilde yaratıcı yıkıcılık süreci ile kalkınma gerçekleşecektir (Scherer, 1986. s. 1). Söz konusu süreçteki yenilikleri ise, girişimci yapacaktır.

Kalkınmanın her yerde ve bir anda gerçekleşmeyeceğini söyleyerek dengesiz kalkınmayı savunan Perroux, Schumpeter'in düşüncelerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Büyüme kutbunda bulunan büyük ölçekli yeni ve ileri teknoloji kullanan, gelir esnekliği yüksek olan mallar üreten anahtar (itici) endüstriler, yenilikçi yetenekleri yada güçleri aracılığı ile ileri ve geri bağlantıda oldukları endüstrilerin kalkınmasını sağlayacaklardır. Üretimin kalitesini, miktarını ve dolayısıyla verimliliğini artırarak kalkınmayı sağlayan

yenilikler büyüme merkezinde yoğunlaşmakta ve buradan çevreye yayılmaktadırlar.

Perroux ve Schumpeter, kalkınma sürecini belirli merkezlerde ortaya çıkan yenilikler ve bunların çevreye yayılma süreci olarak görmüşlerdir. Ancak Perroux, Schumpeter' in sosyal ve ekonomik boyutta dinamik bir süreç olarak ele aldığı kalkınma kavramına büyüme kutupları kavramını dolayısıyla coğrafi boyutu da eklemiştir.

Bir başka deyişle Perroux, Schumpeter' in düşüncelerine mekansal boyutu eklemiştir. Fakat eğer Schumpeter' in yenilikler konusundaki düşünceleri olmasaydı, Perroux'un da bunların nerede yapılacağı konusunda fikirleri büyük bir olasılıkla olamayacaktı (Lasuen, 1969, s. 140).

Yenilikler ve çevrelerine etkileri konusunda çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda yeniliklerle ilgili olarak, üç alt süreç kabul edilmektedir. Bunlar, yeniliklerin ortaya çıkması, mekanda yayılmaları ve uygulamaları şeklindedir. Ancak sözkonusu alt süreçlerdeki gelişmeler yenilikleri türlerine göre değişmektedir (Lasuen, 1973, s. 177). Teknik anlamda ele alındığında yenilikler, ev halkı (tüketici) ve girişimci yenilikleri diye ikiye ayrılmaktadır. Ev halkı yenilikleri sadece bunu kullanan yada uygulayan bir kişi yada aileyi etkilerken, girişimci yenilikleri bir firmayı, bir şehri yada insanları etkilemektedir (Pedersen, 1972, s. 210).

Bu şekilde ele alınan yenilikler yeni bir yatırım veya tüketim malının üretimi, yeni bir maddi alt yapı donatımının gerçekleştirilmesi şeklinde olabilmektedir. Ancak konuya sosyo-ekonomik açıdan yaklaşan H. Erkan' ın entegre bölgesel gelişme yaklaşımında yenilik kavramı genişletilmektedir. Örneğin belli faaliyetlerin yürütülmesinde fonksiyonel işlerlik ve etkinlik sağlanmasını amaçlayan yeni örgütsel ve yasal düzenlemelerle, üretim ve tüketim süresince ekonomik kaynakların daha rasyonel kullanılmasına yönelik değer yargısı ve davranış kalıplarındaki yenilikler, kurumsal yenilikler olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan, bilimsel uğraş ve pratik yaşama yönelik yöntem ve tercihlerle üretim ve tüketimle ilgili karar almayı etkinleştiren yeni düşünceler ise düşünsel yenilikler olarak tanımlanmaktadır. Düşünsel yeniliklerin kaynağı, bilimsel düşünce ve araştırmalardır. Bu nedenle düşünsel yenilikler, tüm yeniliklerin ve gelişme sürecinin bir dinamik kaynağı olmaktadır (Erkan, 1987, s. 153).

Sözü edilen yeniliklerin mekan içinde dağılımı ile ilgili olarak çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Hagerstrand tüketici yeniliklerinin yayılması ile ilgili çalışmalar yapmış ve yeniliklerin yayılmasını haberleşme ağının bir fonksiyonu olarak görmüştür. Matematikçi coğrafyacılar ise yeniliklerin yayılmasını istatistik fonksiyonları ile açıklamaya çalışmışlardır.

Bir grup bilim adamı ise yeniliklerin mekansal dağılımını, şehir merkezlerinin mekansal dağılımını ile açıklamaktadır. Örneğin Friedmann konuyu merkez çevre modeli olarak ele almış, şehir hiyerarşisinin en üstünde yer alan metropoller, yenilikçi değişmelerin odak noktası olarak görmüştür. Ona göre yenilikler, buluşlardan farklı olarak bir uygulamadır ve yeni olarak algılanan fikirlerin başarılı bir şekilde sunulmasıdır. Burada fikirlerin yeni olarak algılanması çok önemlidir (taklit edilmiş yada ödünç alınmış olabilirler). Yeniliklerin yayılması ise, kişiler, gruplar yada uygulayıcı birimler tarafından bu yeniliklerin kabul edilmesi ve uygulanması sürecidir. Yani yeniliklerin mekan içinde yayılımı hem zamansal hem de coğrafi bir boyut içermektedir.

Friedmann'a göre yeniliklerin ortaya çıkma olasılığı şehir ölçeğinin artan bir fonksiyonudur. Yenilikler şehir hiyerarşisinin en üstünde kalan metropollerde ortaya çıkmakta ve ve buradan çevreye yayılmaktadır.

Ona göre metropollerde,

-Artan büyüme oranı, nüfus yoğunluğu, uzmanlaşma ile daha büyük yapısal karmaşa gibi sorunların çözümünde küçük şehirlere oranla daha fazla yenilik gereksinimi duyulmaktadır. Bunun yanısıra büyük şehirlerdeki kurumlar yeniliklerin araştırılmasında daha büyük bir kapasiteye sahiptirler,

-Nüfus yoğunluğuna bağlı olarak daha çok sayıda yetenekli girişimcilere rastlamak mümkündür,

-Kişiler yeniliklerin algılanması ve bunların sağlayacağı avantajları görebilmede kültür, eğitim, teknoloji ve ailesel faktörlere bağlı olarak daha yeteneklidirler,

-Kişilere ve kurumlara yenilikleri yapabilmeleri için uygun bir ortam sağlayan bilgi birikimi daha fazladır,

-Yenilikler kurumsallaşmış bir süreç olma eğilimindedirler,

-Yenilikler toplam gelir ve nüfusun ancak belli bir düzeyinden sonra, ekonomik açıdan mümkün olabilmektedirler. Sözkonusu düzey yada eşik şehir ölçeği ile birlikte artmaktadır (Friedmann, 1973, s. 244).

H. Erkan'ın entegre bölgesel gelişme yaklaşımına göre de, ekonomik faaliyetin ve nüfusun yoğunlaştığı şehirler bölgesel sosyo-ekonomik gelişmenin dinamik unsurlarıdır. Çünkü şehirler hem alt ve üst yapı donatımı açısından daha zengindirler hem de alt ve üst yapı arasındaki ilişkilere bağlı olarak oluşan alt süreçlerin yoğun etkileşiminin gerçekleştiği merkezlerdir. Sözkonusu alt süreçlerden birisi yeniliklerin yaratılması ve yayılması

sürecidir. Bu yaklaşıma göre yenilikler şehirselleşmesinin en üstünde kalan metropollerde ortaya çıkmakta ve buradan çevreye yayılmaktadırlar. Yeniliklerin yayılması şehirselleşme içinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yenilik sürecini mekan boyutuna aktaran araçlar şehirlerarası alt yapı donatımlarıdır. Yayılmanın yoğunluğu, şehirlerin kendi hiyerarşi derecelerine bağlı olmaktadır. Burada sözü edilen yenilikler teknik yenilikler ile sınırlı kalmamakta, maddi kurumsal ve düşünsel yenilikleri de içermektedir.

Yeniliklerin niçin metropollerde ortaya çıktığı ise alt yapı donatımına bağlı olarak açıklanmaktadır. Örneğin, enerji, yol ulaşım haberleşme alanlarındaki bütün yatırım, donatım ve işletme araçlarıyla, doğal kaynakların ve ulaşım yollarının korunması, kamu yönetimi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler için gerekli bina ve donatım olarak tanımlanan maddi alt yapı, ekonominin örgütlenmesi, hukuk ve sosyal düzeni ile kişilerin alışkanlıkları, davranışları, düşünce yöntemleri ve temel toplumsal değer yargıları olarak tanımlanan kurumsal alt yapı, sosyo-ekonomik gelişmede insan unsuru, girişimcilik, uzmanlaşmış işgücü, teknikerlik ve vasıfsız işçilik ile yöneticilik, eğitimcilik, örgütsel ve teknik gelişme için araştırma, geliştirme, planlama ve ekonomi politikası alanındaki uğraşlar olarak tanımlanan personel altyapı, sözkonusu metropollerde çevrelerine göre daha gelişmiştir. Metropollerin sağlamış olduğu bu avantaj hem girişimcinin ortaya çıkmasını hem de bunların üretim sürecinde yenilik yapabilme kapasitesini artırmaktadır (Erkan, 1987, ss. 152-163).

Bu yaklaşımın özelliği, girişimcinin ortaya çıkmasını sağlayan koşullar ile onun yapabileceği yeniliklerle bölgesel gelişmeye sağlayacağı katkıyı, sosyo-ekonomik açıdan kümülatif nedensellik süreci içinde ele alınmasıdır.

Sonuç olarak denilebilir ki; birçok bilim adamı bölgesel gelişme sürecinde yeniliklerin belirleyici bir rol oynadığına inanmaktadır. Bu görüşlerde ortak olan nokta, gelişme sürecinin metropoller, yenilikler ve girişimci üçlüsü ile açıklanmasıdır. Metropollerdeki girişimciler yenilikler yapmakta ve bu yenilikler merkezden çevreye doğru dalgalar halinde yayılarak gelişmenin gerçekleşmesini sağlamaktadırlar.

SUMMARY

According to Schumpeter, the entrepreneur and his innovations are the key concepts explaining the birth and development of capitalism. These views on innovations have also shed light on regional theories. Especially the metropolitans as well as the innovations made in these areas are the dynamic factors of the regional theories based on unbalanced growth.

KAYNAKÇA

- AŁONSA, W; "Urban and Regional Imbalances in Economic Development", *Economic Development and Cultural Change*, Vol: 17, 1968.
- ERKAN, H; "Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası", *Ulusal Bölge Planlama Kongresi* , 31 Ağustos -1 Eylül, 1987, İstanbul.
- ERKAN, H; *Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme, Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım*, DEÜ Yayınları, 1987, İzmir.
- FRIEDMANN, J; "The Spatial Organization of Power in the Devalopment of Urban System", *Development and Cultural Change*, Vol: 4, Num: 3, California, 1973.
- HERMANSEN, T; "Development Poles and Related Theories; A Synoptic Review, (in) *Growth Centers in Regional Economic Delopment*, (ed) N. H. Hansel, New York, 1997."
- HIRSCMAN, A. O. ; *The Strategy of Economic Development*, Yale University Press, 1975,
- LASUEN, J. R. ; "On Growth Poles", *Urban Studies*, Vol: 6, 1969.
- LASUEN, J.R. ; *Urbanisation and Development the Temporal Interaction Between Geographical and Sectoral Clusters*, *Urban Studies*, Vol: 10, 1973.
- PETERSEN, P. O. ; "Innovation Diffusion in a National Urban System, The Case of Chile" , *Geographical Analysis* Vol: 2, 1973 .
- PERROUX, F. ; "Note on the Concept of Growth Poles" ,(in) *Regional Economics; Theory and Pactice*, (ed) D.L. Mc Kee , R. D. Dean, W.H.Leahy, New York, 1970.
- RICHARDSON, H.W. ; "Theory of the Distribution of City Sizes: Review and Prospects", *Regional Studies*, Vol: 7, Num: 3 England, 1973.
- RICHARDSON, H.W.; *Regional Growth Theory*, Halsted Press, England, 1973.
- RICHARDSON, , H.W. ; *Regional and Urban Economics*, Penguin Books, England, 1978.
- SCHERER, F.M. ; *Innovation and Growth Schumpeterian*, MIT Press, 1986.
- STUCLEY, B. ; "Spetial Analysis and Economic Development" *Development and Cultural Change*, Vol: 6, Num: 1, California, 1975.